

De heer **Kuiper** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Het wetsvoorstel 'Behoud van cultuurbezit' is in de Tweede Kamer door bijna alle fracties met instemming begroet en met vrijwel algemene stemmen aanvaard. Vele beschouwingen stonden in het teken van de reflectie over de inhoud van het begrip cultuur in het algemeen en de betekenis van het nationale cultuurbezit, de pluriformiteit daarvan en de taak om een en ander aan het nageslacht over te dragen in het bijzonder.

In de Memorie van toelichting werd cultuur verstaan als 'de wijze waarop de leden van een samenleving zich gedragen tegenover zichzelf, hun medemens en hun omgeving'. Die al te ruime omschrijving werd in de Memorie van antwoord toegespitst als 'het geheel van materiële en immateriële verworvenheden en voortbrengselen van de mens en de gemeenschap waarin hij leeft, in de vorm van boeken, kunstvoorwerpen, archiefbescheiden, wetenschappelijke instrumenten, gereedschappen en door de mens bijeengebrachte en geordende verzamelingen van natuurhistorische objecten'. Dat sloeg ook terug op de tekst van het UNESCO-verdrag.

Mij moet van het hart dat ook deze toespitsing van het cultuurbegrip slechts een gering deel van de lading is die door de vlag 'cultuur' gedekt kan worden. Essentieel voor cultuur is mijns inziens dat ook uitingen van het alledaagse leven daaronder vallen. Gezien de doelstellingen van deze wet kan ik er echter in praktische zin vrede mee hebben dat wij het hier hebben over voorwerpen die door een gegroeide traditie, communis opinio, zeldzaamheid en markt op hun uitgelezenheid zijn getest. Toch heeft er in de loop van de behandeling van het wetsontwerp nog een verdere vereniging plaatsgevonden, met name gedurende de periode dat het wetsontwerp bij de Eerste Kamer lag.

Ik noemde zojuist een hele reeks van zeer verschillende materiële voortbrengselen. De discussie lijkt zich nu vooral toe te spitsen op kunstvoorwerpen, vooral schilderijen. Dat wordt veroorzaakt door de voorgeschiedenis, (het deviezenbesluit), de in de memories van toelichting en antwoord gegeven voorbeelden en de reacties van belanghebbenden uit kunsthandel en veilingwezen daarop. Met het oog op de door de laatste belanghebbenden naar voren gebrachte problemen, heeft de

CDA-fractie in het eindverslag van 6 december 1983 een drietal indringende vragen gesteld. Op enkele van de door de minister gegeven antwoorden kom ik dadelijk nog terug.

Uit de discussie zoals die met name de afgelopen weken is gevoerd, blijkt dat het immateriële in deze zaak uiteraard zeer met elkaar verstrengeld zijn. Ook opvattingen en belangen van een sector van de samenleving, ten dele ook een bedrijfstak te noemen, zijn mede in het geding en behoren naar het inzien van mijn fractie, met inachtneming van de doelstelling van behoud van cultuurbezit, van bijzondere betekenis zorgvuldig bejegend te worden.

Voordat ik daarop op een meer zakelijke manier inga, wil ik er echter de nadruk op leggen dat het wetsontwerp een veel bredere rijkwijde van uitgelezen voorwerpen, die het beschermen waard zouden zijn, betreft. Naast kunstvoorwerpen, betreft het ook oude boeken, archieven, wetenschappelijke instrumenten, gereedschappen en natuur-historische verzamelingen. Kan de minister globaal aangeven wat het aandeel van deze verschillende categorieën in de reeds opgestelde, maar ons nog niet bekende lijst van beschermde voorwerpen is?

In de UNESCO-conventie van 1970, inzake de in-, uit en doorvoer van cultuurvoortbrengselen, verplichten de aangesloten landen zich tot twee zaken. In de eerste plaats om maatregelen te nemen tegen de invoer van gestolen cultuurgoederen en medewerking te geven aan de opsporing daarvan.

In de tweede plaats om maatregelen te nemen ter bescherming van het eigen cultuur bezit door het opstellen van wetten en regelingen. De voorbereiding van de uitvoeringswet ten einde Nederland tot deze conventie te doen toetreden, is nog niet voltooid ten gevolge van overleg met andere Europese landen die alle verschillende regelingen kennen, zo zegt de minister in een van zijn antwoorden aan de Tweede Kamer.

Artikel 6 van het onderhavige wetsontwerp zegt dat plaatsing op de lijst van beschermde voorwerpen tevens geldt als aanwijzing in de zin van deze UNESCO-conventie inzake de onrechtmatige uitvoer enz. Dat betekent dat het noch door de eigenaar, noch door een derde (bij voorbeeld via diefstal) uitgevoerd mag worden en dat na 'onwettige vervreemding' andere landen die de conventie hebben bekrachtigd

moeten proberen het voorwerp te restitueren. Alleen, dit artikel gaat pas gelden na bekrachtiging van het verdrag, zodat deze bescherming voorlopig niet aan de beschermde voorwerpen zal toekomen.

In dit verband heb ik twee vragen. Ten eerste, is er enig zicht dat dit overleg met andere Europese landen ooit wordt voltooid? Wat zijn de concrete oorzaken van de stagnatie? Ten tweede, is – het is maar een speculatie – het afwijkende systeem dat de Nederlandse regering voorstaat, naast alle andere reeds van elkaar afwijkende systemen, één van de oorzaken van het niet bereiken van deze overeenstemming, of heeft dit hier niets mee te maken?

Voorzitter: De Rijk.

Hiermee ben ik toe aan het stelsel van het wetsontwerp zelf. Mijn fractie is van oordeel, gelet op de doelstellingen van het UNESCO-verdrag en op het vervallen van het Deviezenbesluit 1945, waardoor er sinds mei 1981 geen enkele regeling tot behoud van cultuurbezit meer is in Nederland, dat er reden is voor een Wet behoud van cultuurbezit. De vraag is alleen, welk stelsel deze wet moet kenmerken. Daarover wil ik een aantal vragen stellen.

In de eerste plaats wijs ik erop dat het Franse en Engelse systeem, met alle verschillen tussen beide, werken met een uitvoervergunning of iets wat daarop lijkt. Het Franse systeem is overigens te strak, te uitgebreid en te duur voor de Nederlandse doeleinden. Het Engelse heeft deze bezwaren niet of minder. Is het werkelijk onmogelijk om tot een redelijk effectieve controle aan de grens te komen?

Want dat heeft natuurlijk wel met uitvoervergunningen te maken. Aan de Franse grens kan het blijkbaar wel, gezien de ervaringen van een medelid van deze Kamer, die ooit een aantal uren op een door hem of haar gekochte stoel heeft gezeten aan de Franse grens, totdat de telefonische bevestiging van de handelaar uit Parijs kwam, dat het een fraaie kopie was, zodat de stoel uitgevoerd mocht worden.

In het Engelse systeem kan het kennelijk ook. Of ligt dat misschien aan het insulaire karakter, waardoor een betere douanecontrole kan plaatsvinden? Waarom kan dat niet in Nederland?

In de tweede plaats merk ik op dat het Engelse systeem de regeling kent dat, als na het weigeren van een vergunning het voorwerp binnen een

Kuiper

bepaalde termijn niet door een museum, de staat of een door de staat betaald fonds wordt gekocht, het uitgevoerd kan worden. Toch zijn er blijkens blz. 5 van de memorie van toelichting gevallen waarin de staat exportvergunning weigert. Er wordt geen verdere toelichting gegeven op deze zinsnede. Ik zou de minister willen vragen of hij beschikt over gegevens over de manier waarop in het Engelse systeem exportvergunning geweigerd kan worden, ondanks een aanbod tot koop voor een redelijke prijs.

Deze vragen zijn gesteld tegen de achtergrond dat van sommige zijden de voorkeur wordt uitgesproken voor het Engelse stelsel.

Hiermee ben ik gekomen aan de bespreking van het door de minister voorgeslagen Nederlandse stelsel. Allereerst de zaak van de criteria, mijnheer de Voorzitter. Vele malen is betoogd dat het begrip 'beschermd voorwerp' in de wet nader omschreven zou moeten worden, omdat anders de lijst onberperkt uitgebreid zou kunnen worden. Vele malen heeft de minister geantwoord dat sluitende criteria niet mogelijk zijn in de wet, omdat elk voorwerp op zijn eigen merites bekeken moet worden, maar dat het de bedoeling is de lijst beperkt te houden. De minister heeft ook een keer gezegd dat, als de criteria te specifiek zouden worden, dit misschien grotere rechtsonzekerheid teweeg zou brengen, aangezien het wellicht onjuiste verwachtingen zou scheppen.

In dit verband zou ik willen wijzen op het gevoelen van de Raad van State, 'dat bij de uitvoering van de wet nauwe aansluiting ware te zoeken bij hetgeen op bladzijde 3 van de toelichting als doel van de wet wordt omschreven:

'de bescherming van die, slechts betrekkelijk weinige, voorwerpen welke in Nederland min of meer onmisbaar en onvervangbaar zijn. De grootst mogelijke zelfbeperking zal de wet zijn kracht moeten geven.'

In dit verband wil ik drie vragen stellen. In de considerans van het wetsvoorstel wordt gesproken over voorwerpen van bijzondere cultuurhistorische en wetenschappelijke betekenis. In artikel 1 van de wet komt het woord bijzonder echter niet voor. Is de minister met mij van mening, dat uiteraard ook in artikel 1 zou moeten worden gelezen: voorwerpen van bijzondere betekenis?

Nadat in de memorie van toelichting een aantal aspecten is besproken dat

voorwerpen tot bijzondere voorwerpen in de zin van de wet kan stempelen – waarde voor de nationale cultuur, erkende artistieke kwaliteit, zeldzaamheid – wordt dit samengevat in één zin: het gaat in het algemeen om 'richtlijnen met betrekking tot onvervangbaarheid en onmisbaarheid'.

Kan de minister mededelen, dat deze begrippen bijzonder, onvervangbaar en onmisbaar in onderlinge samenhang en uiteraard in de context van de memorie van toelichting, waar nog meer aspecten zijn genoemd, de echte kern zullen vormen van de gronden die zullen worden aangevoerd voor plaatsing op de lijst, mocht deze wet worden aangenomen?

Zijn dan in die begrippen bijzonder, onvervangbaar en onmisbaar en hun onderlinge samenhang wat cultuurhistorische en wetenschappelijke betekenis betreft, de aanknopingspunten gelegen voor de rechtsvragen die er zijns inziens kunnen zijn en die ook door de AROB-rechter behandeld kunnen worden?

Duidelijk is wel, dat ik deze vraag stel mede in verband met de discussie over de vraag, of een AROB-beroep dan wel een Kroon-beroep de voorkeur verdient. De Raad van State adviseerde de opneming van de mogelijkheid van Kroonberoep tegen plaatsing op de lijst en tegen het maken van bezwaar door de minister, ten einde tot een hernieuwde behandeling op basis van algemene belangenafweging te kunnen komen. De minister handhaafde zijn standpunt, dat voor degene die rechtstreeks in zijn belang is getroffen, voorziening krachtens de Wet-AROB openstaat, waarbij hij toezegde, altijd de bezwaarschriftenprocedure van artikel 11 en volgende te zullen volgen en daarbij de eigenaar te horen, zodat er een met redenen omklede beschikking zal zijn.

Voor zijn keuze verwijst hij naar de Richtlijnen voor de keuze tussen het AROB-beroep en het beroep op de Kroon van 1981, waarin staat, dat ook bij beschikkingen waarbij de overheid een ruime mate van beleidsvrijheid heeft, het stelsel van de Wet-AROB in beginsel de voorkeur heeft. De fracties in de Tweede Kamer toonden zich overtuigd door deze argumentatie en de Eerste Kamer kwam hierop bij de voorbereiding niet terug. Er kan echter sprake zijn van een bepaalde afweging uit het oogpunt van belanghebbenden van de voordelen van een AROB-beroep en die van een beroep op de Kroon.

Het nadeel van een Kroonberoep is, dat de procedure langer kan zijn en

dat bovendien de minister contrair kan gaan. Het nadeel van het AROB-beroep is, dat de toetsing veel nauwer plaatsvindt. Ook omdat de minister in de memorie van toelichting spreekt over rechtsvragen die uit het wetsvoorstel kunnen voortkomen, is het van belang, dat hij uitspraken doet over de criteria. Zo deze criteria niet in de wet kunnen worden opgenomen, wat natuurlijk bij de behandeling in de Eerste Kamer het geval is, ben ik in ieder geval zeer geïnteresseerd in zijn opinie over de samenhang tussen de begrippen bijzonder, onvervangbaar en onmisbaar. Ook dat zou tot een werkelijke beperking kunnen bijdragen.

Natuurlijk is een toezegging van de minister van belang waar het gaat om een toespitsing van de criteria. Ik heb geconstateerd, dat die niet verder in de wet zullen worden opgenomen, maar natuurlijk wel bij de interpretatie van de wet een belangrijke rol kunnen spelen. Er komt echter ook nog een algemene maatregel van bestuur. Het is mogelijk bij deze algemene maatregel van bestuur een bepaald artikel zodanig in te vullen, dat de criteria voor plaatsing van voorwerpen op de lijst duidelijk zijn en meer wijzen in de richting van een beperking dan nu de hele context doet.

Vervolgens wil ik enkele opmerkingen maken over de rol van de commissie. De kennisgeving van bezwaar geldt gedurende acht maanden als aanbod tot aankoop door de staat tegen de financiële en andere voorwaarden uit de aangemelde ontwerp-overeenkomst mits de commissie die eenstemmig heeft geadviseerd. Indien de commissie niet unaniem is wat betreft de koopprijs, treedt de minister in onderhandeling met de eigenaar en als deze niet tot overeenstemming komen, wordt de koopprijs vastgesteld door de rechtbank te 's-Gravenhage, zulks aan de hand van deskundig advies. Er is dan nog uitsluitend beroep in cassatie mogelijk.

Deze commissie speelt een cruciale rol in het bereiken van overeenstemming met de eigenaar. In een bepaalde memorie wordt zij ook door de minister aangehaald als dé garantie voor een verantwoorde manier van plaatsing op de lijst. Ongetwijfeld is er sprake van deskundigheid bij de leden van deze commissie op de afzonderlijke terreinen. Echter, zijn zij óók deskundig op terreinen, waarop ànderen deskundig zijn?

Is een zodanig samengestelde commissie in staat om op vruchtbare

Kuiper

wijze tot een communis opinio te komen? Het is toch niet voor niets, dat het begrip 'unaniem' in de wet is opgenomen? Bestaat er enige garantie, dat de eenstemmigheidseis niet averechts uitwerkt en als veto-recht gaat werken, zodat er in de meerderheid van de gevallen moeizame onderhandelingen en procedures voor belanghebbenden moeten volgen?

Wat betreft de financiën blijft de minister een afzonderlijk fonds afwijzen, ondanks de vage toezegging dat hij er in de toekomst wel over wil denken. Hij houdt het bij een PM-post spoedaankopen op de normale begroting, steun uit andere particuliere fondsen, zoals de Vereniging Rembrandt en het Prins Bernhardfonds, en/of doorverkoop naar openbare verzamelingen.

Ik wil als volgende in de rij ook hier een variatie maken op de titel van het artikel van de heer De Stuers en vragen, hier óók Holland niet op zijn smalst bezig is omdat de indruk toch kan bestaan dat er bijzonder weinig fondsen aanwezig zijn om de goede doelstellingen van de wet te realiseren.

Een voordeel, uit een oogpunt van beperktheid en bedreiging van belanghebbenden, kan daarbij zijn dat de beperkte middelen hoogstwaarschijnlijk zullen leiden tot een zeer selectief gebruik van het maken van bezwaar en mogelijk tot het intrekken van gemaakte bezwaren in een vroegtijdig stadium van de procedure' als duidelijk is dat de middelen niet gevonden kunnen worden.

Bij herhaling zijn in Tweede en Eerste Kamer vragen gesteld over fiscale faciliteiten bij schenkingen en legaten en over restauratiesubsidies. Gelet op de nota naar aanleiding van het eindverslag van 12 januari 1984 moet worden geconcludeerd, dat die vragen geen concrete toezeggingen hebben opgeleverd. Mijn fractie is daarover zeer teleurgesteld.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom tot enkele conclusies. Mijns inziens is de gedachte dat er hier sprake is van een potentieel onteigeningssysteem in het algemeen niet juist. De opzet van de wet is immers om een beperkt aantal verschillende voorwerpen of verzamelingen binnen de landsgrenzen te houden. Verplaatsing binnen de landsgrenzen en verkoop aan ingezetenen zijn, na een korte procedure van melding, mogelijk.

De beperking van de handelingsvrijheid van de eigenaar neemt toe als het gaat om uitvoer. De eigenaar kan

daarvan echter afzien en de minister behoeft geen bezwaar te maken of kan dit, bij gebrek aan middelen, intrekken. Bovendien vallen vervaardigers en erfgenamen gedurende 30 jaar, alsmede veilinghouders en andere kopers van geïmporteerde niet-beschermde voorwerpen gedurende 5 jaar, niet onder de werking van de wet.

Daar staat tegenover dat er, zoals ik heb uiteengezet, ook een aantal bezwaren aan de wet kleven en dat er bij belanghebbenden voorstelbare en verklaarbare bedenkingen rijzen.

Daarnaast zijn er ook enige imponderabilia in de wederzijdse argumentaties.

Terwijl de minister aangeeft, dat om een aantal redenen de lijst beperkt zal blijven, stellen de bezwaarders dat de mogelijkheid er is om de lijst onbeperkt uit te breiden.

Terwijl de laatste vresen voor waardevermindering en/of vlucht naar het buitenland, stelt de minister dat ook nu voorwerpen kunnen worden uitgevoerd – zij het onbeschermd – en dat zij door de bescherming wellicht aan waarde kunnen winnen. De minister zal in zijn antwoord concrete mededelingen moeten doen waardoor de beperktheid van de lijst en een duidelijkere omschrijving van de criteria ook in een algemene maatregel van bestuur beter worden gewaarborgd.

Uit het voorgaande is gebleken dat de voor- en nadelen van het wetsontwerp in mijn fractie zeer grondig tegen elkaar zijn en worden afgewogen. Een belangrijk deel van onze fractie heeft nog grote aarzelingen bij dit wetsontwerp. Dat betekent dat ik de minister namens de CDA-fractie in deze fase van de behandeling nog geen steun kan toezeggen. Wij wachten met belangstelling op zijn antwoord.

□

De heer **Van der Jagt** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Het is een goede zaak dat er een wet komt die beoogt, voorwerpen van nationaal cultureel belang voor ons land te behouden. In de Tweede Kamer is dit aspect uitvoerig belicht. Wat niet uit de verf kwam, was dat deze wet ook rechtvaardig moet zijn, vooral voor de eigenaren van kunstbezit.

In het bijzonder dit aspect vroeg de laatste tijd de aandacht. Dat bleek uit de hoorzitting die deze Kamer over dit wetsontwerp heeft gehouden. Het bleek ook uit de stukken die ons na aanvaarding in de Tweede Kamer hebben bereikt. Voor een enkel

saillant punt uit deze stukken vraag ik de aandacht van de minister.

Tijdens de behandeling van dit wetsontwerp bleek het een belangrijk probleem te zijn om de criteria voor beschermde voorwerpen vast te stellen. De minister stelt dat het een vrijwel onmogelijke opgave is om die criteria te formuleren. Dat geloof ik graag. Het is inderdaad deksels moeilijk. Toch scheidt dit bij eigenaars van kunstbezit onzekerheid.

Enerzijds is de wetgever niet in staat, vast te leggen welke voorwerpen van cultuur-historische betekenis zijn, maar anderzijds kan de minister binnen 24 uur besluiten om een voorwerp of een verzameling op de lijst van beschermde voorwerpen te plaatsen. Dit is voor de eigenaar natuurlijk hoogst onbevredigend, omdat hij niet weet waar hij aan toe is. Mevrouw Vonhoff en mevrouw Tiesinga wezen ook op dit aspect. Het kan zijn dat de minister zegt dat de soep niet zo heet wordt gegeten als zij wordt opgediend, omdat het de bedoeling van de wet is dat alleen de 'topstukken' van ons nationaal cultuurbezit worden veilig gesteld, en dat de particuliere verzamelaar echt niet ongerust hoeft te zijn dat zijn verzameling tot beschermd cultuurbezit wordt verklaard.

Professor Belinfante is in dit debat reeds verschillende malen geciteerd. Ook bij dit aspect maakte hij een treffende opmerking. Hij stelt terecht dat een mededeling van de minister dienaangaande de wetteksten niet kan veranderen. De wettekst laat het op de lijst plaatsen van particuliere verzamelingen immers toe. Door mevrouw Vonhoff is terecht gezegd dat deze minister weliswaar het goede voor kan hebben met de particuliere verzamelaar, maar dat het nog maar de vraag is hoe zijn opvolgers zullen oordelen.

In de schriftelijke voorbereiding is getracht, de particuliere verzamelaar te ontzien, en wel door een voorwerp alleen dan als een beschermd voorwerp te betitelen indien het toebehoort aan een rechtspersoon.

De moeilijkheid is evenwel dat dit Huis deze wijziging in de tekst niet kan aanbrengen. Bovendien wijst de minister deze wijziging van de hand, omdat hij vreest dat schijntransacties zullen worden toegepast om bezit van rechtspersonen te doen overgaan naar particulieren. Nu zou hier wel weer een argumentatie tegenover te stellen zijn, maar de vraag is of dit zinvol is, omdat wij in dit Huis de wet niet verbeteren kunnen.